

Ст.викладач, Пустова А.В.
студентка, Коваленко А.В.
Національний авіаційний університет України

ДЕПОЗИТНА ПОЛІТИКА КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Досліджено теоретичні та практичні засади депозитної політики комерційних банків України в умовах ринкової трансформації, а також світової фінансової кризи. Визначена роль та місце депозитної політики комерційного банку в забезпеченні ефективності функціонування банківської системи, її взаємозв'язок із стабільністю грошово-кредитного ринку в Україні.

Постановка проблеми. До останнього часу у вітчизняній банківській практиці питанням проведення депозитних операцій не приділялося належної уваги, що було пов'язано з надмірною централізацією керування процесами формування і використання позикового фонду. Із процесами глобалізації вітчизняні банки все більше мобілізували ресурси за рахунок запозичень на міжнародних ринках капіталів у формі синдикованих кредитів та іноземних інвестицій. Значними темпами розвитку характеризувався і внутрішній міжбанківський ринок, який допомагав банкам швидко поповнити дефіцит ліквідності. Мобілізація запозичених ресурсів була досить вигідною, оскільки даний вид ресурсів характеризувався низькою вартістю та високим рівнем доступності для більшості банків.

На сьогодні, коли міжнародні банки закривають ліміти кредитування на вітчизняні банки, а також, зважаючи на недоступність ресурсів на внутрішньому міжбанківському ринку, постає проблема формування ресурсів з альтернативних джерел. Таким джерелом і є депозитні ресурси, які банк може залучити шляхом проведення депозитних операцій. Загострилася конкурентна боротьба за залучення коштів фізичних та юридичних осіб. Саме тому виникає необхідність у чітко продуманій організації депозитних операцій, яка стає невід'ємним фактором забезпечення ліквідності банків, що і визначає актуальність теми дослідження на даному етапі.

З метою стабілізації ситуації на депозитному ринку та нейтралізації впливу

зовнішньої фінансової кризи на фінансову систему НБУ було прийнято постанову „Про додаткові заходи щодо діяльності банків”, в якій відмічено, що комерційні банки можуть виконувати свої зобов'язання за всіма типами договорів із залучення коштів у будь-якій валюті лише в разі настання строку завершення зобов'язань [1]. Також згідно з постановою НБУ „Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України ” фонд гарантує повернути кожному вкладнику не менш ніж 150000 грн. [2].

На сьогодні міжнародна фінансова криза торкнулася й України. Часта зміна курсу долара, чутки про близькість до банкрутства окремих великих банків схвилювали багатьох українців: чимало наших співгромадян має гривневі та валютні заощадження. Основною проблемою є те, що вкладники, втративши довіру до банківських установ, почали забирати гроші з депозитних рахунків. В жовтні 2008р. відтік коштів складав 18 млрд. грн. [12, с.54]. Це значно ускладнило подальшу депозитну та кредитну політику..

Пік світової кризи ліквідності ще не настав, як стверджують фінансові аналітики, за їхніми припущеннями, криза може затягнутися до кінця 2009 року. Якщо негативні прогнози фахівців збудуться, цей рік може стати одним з найважчих для українських банків, які зіткнуться як з проблемами із залучення зовнішніх запозичень, так і з подорожчанням обслуговування вже існуючих боргів [12, с.51].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні концепції, присвячені проблематиці депозитної діяльності банків, ускладнюються та диференціюються разом зі зміною умов функціонування і обігу позичкового капіталу. Значні розробки у вивченні депозитів у складі ресурсної бази сучасних банківських інститутів здійснили такі зарубіжні економісти як Г. Айленбергер, Р.Еллер, П.Роуз, що аналізували проблеми формування депозитних вкладів у структурі ресурсної бази комерційного банку з двох позицій: управління банківським капіталом і управління зобов'язаннями банку. Проблемам формування ефективної депозитної політики комерційних банків присвячені дослідження вітчизняних економістів, зокрема В.Антонюка, О. Васюренко, О. Дмитрієва, Д.Олійник, Н. Парасія-Вергуленко та ін.

Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених з даної проблематики, слід зауважити, що існує потреба в її подальшому

дослідженні. Це обумовлено недостатнім рівнем розробки окремих питань щодо оптимального співвідношення депозитних інструментів та особливості формування депозитної політики в умовах зростаючої конкуренції.

Формулювання цілі статті. Необхідними умовами для створення ефективної банківської системи в Україні є можливість та практичне здійснення переливу фінансових коштів між суб'єктами господарювання, надання споживачам свободи вибору між різними об'єктами розміщення тимчасово вільних грошових коштів, а також надання рівних прав усім, хто пред'являє попит на кредитні ресурси.

Розвиток банківської системи спричинив загострення конкуренції між комерційними банками за ресурси та ефективні напрямки їх розміщення. Це призвело до поступового зниження прибутковості банківської діяльності. Тепер для успішного функціонування та розширення діяльності банківської установи недостатньо залучати кошти за нижчою ціною, а розміщувати за вищою, для цього необхідно створювати ефективну систему менеджменту банку. Для підтримки своєї конкурентоспроможності банки вимушені пропонувати своїм клієнтам все нові послуги, застосовувати різноманітні фінансові інструменти та розширювати свою діяльність [5, с.18].

Метою статті є дослідження шляхів розвитку депозитної політики комерційного банку в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Депозитна політика підпорядковується загальним банківським вимогам, тобто поєднанню ліквідності, дохідності і ризику. Для досягнення оптимальності депозитної політики необхідно притримуватися принципів здійснення депозитних операцій.

Кожен комерційний банк включає в механізм банківського менеджменту необхідність розробки і реалізації депозитної політики. Депозитна політика комерційного банку виступає складовою банківського менеджменту, це комплекс заходів по формуванню депозитного портфеля, а також різноманітні форми та методи щодо реалізації конкурентних позицій на ринку депозитних послуг з метою забезпечення необхідних обсягів депозитних ресурсів.

Банківська система України знаходиться на етапі сегментації ринку банківських послуг між окремими банківськими інститутами, яка, в свою чергу, забезпечується відповідною політикою комерційних банків. Існує тісний взаємозв'язок між розвитком депозитного ринку та процесами стабілізації

грошової одиниці, грошово-кредитного ринку, зростанням грошових доходів населення та соціально-економічним зростання загалом. Так, зокрема, монетарна база протягом 2003 р. зросла на 30,1%, грошова маса – на 46,5%. Рівень монетизації підвищився з 24,45 до 30,27%. Він поглинув близько 62% приросту грошової маси, ще приблизно 21% припадає на приріст реального ВВП, решта – на зростання цін. Інфляція за 2003 р. склала 8,2%. Інфляційне прискорення мало переважно немонетарний характер. Реальний ефективний обмінний курс девальвував більше ніж на 10%, що позитивно вплинуло на цінову конкурентоспроможність національних виробників. Відбулись кількісні та якісні зрушення у структурі грошової маси. Зокрема, питома вага готівки у загальному її обсязі скоротилась з 34,8% на початку 2004 р. до 33,5% за станом на 1 серпня 2004 р. Саме дані процеси склали матеріальні передумови посилення ролі депозитного ринку в фінансовій діяльності комерційного банку і визначають необхідність та важливість розробки ефективної депозитної політики [7, с.138].

Негативний вплив на розвиток ринку депозитів має фінансова криза, яка розпочалася у третій декаді 2008 року.

Розглянемо основні причини фінансової кризи, що розпочалася в Україні. Насамперед це пов'язано з макроситуацією на світовому ринку. Другий принциповий момент уже безпосередньо пов'язаний із нашою державою: нині виводять чимало інвестиційних коштів, досі наявних на ринку України. Цей процес можна бачити за коливаннями курсу долара. Коли криза поширилася з американського на європейський континент, відбувся "стрибок" долара. Його причиною стало те, що гроші, завезені незадовго до кризи в Україну на короткий термін, виведено з нашої держави. На жаль, на європейському рівні немає належної відкритості у вирішенні проблеми долара-євро.

В умовах кризи головним "внутрішнім" джерелом ресурсів для вітчизняних фінустанов традиційно є депозити. Причому, на відміну від локальних облігацій, через депозити банки можуть залучати не тільки гривню, але й іноземну валюту. Зростання обсягів валютних депозитів дозволить українським банкам хоч частково, але все таки компенсувати недолік інвалюти. Отже підвищений попит на депозити спричинить за собою їх подорожчання.

Якщо криза на світових ринках триватиме довго, то депозитні ставки у валюті цього року підвищаться на декілька пунктів - до 10-12% в доларах і 7-8% в євро. У такій ситуації гривня теж коливатиметься, але не так сильно. З іншого

боку, зростання вартості ресурсів спричинить подорожчання кредитів. Навряд чи банки підуть на скорочення маржі, тим більше в умовах обмеженості в коштах. Швидше, навпаки, майбутнім позичальникам дорожче обійдеться не тільки обслуговування кредиту в іновалюті - слід чекати і підвищення вимог до них [3, с.22].

Примітно, що дефіцит ресурсів - проблема далеко не всіх банкірів. Більш того, є кредитні установи, яких ці проблеми не торкаються - це банки з іноземним капіталом, що мають доступ до дешевих ресурсів материнських структур.

Слід зазначити, що українська банківська система, за оцінками провідних міжнародних експертів та рейтингових агентств на тлі країн СНД менше всього зазнала негативного впливу від міжнародної фінансової кризи. Парадоксально, але нашій системі послужила її недостатня інтегрованість в світові фінансові ринки, відсутність механізмів, властивих відкритим ринкам; регулювання НБУ і присутність потужних іноземних капіталів в українських банках.

Важливим чинником зростання обсягів депозитного ринку в Україні є зростання грошових доходів юридичних та фізичних осіб, що за умови відсутності фінансового ринку, як альтернативи інвестування визначає депозитні вклади як головне джерело портфеля активів. За цих умов особлива увага звертається на фінансові аспекти діяльності банку. Відповідно, ефективність управління та функціонування комерційного банку в значній мірі визначається ефективністю реалізації депозитної політики.

Депозитна політика на рівні держави – це сукупність заходів, які здійснюються центральним банком і спрямовані на регламентування правил формування депозитів (вкладів) у комерційних і ощадних банках, а також у небанківських грошово-кредитних установах. Необхідність такої регламентації зумовлена тим, що, по-перше, вклади (депозити) самі є специфічним видом грошей (безготівкові або депозитні гроші); по-друге, на основі депозитів формуються кредитні гроші у кратному співвідношенні відповідно до величини грошового мультиплікатора. За відсутності такого державного регламентування правил формування й руху депозитних і кредитних грошей процес творення нових грошей у національній економічній системі був би безконтрольним і міг би непередбачено "розкручувати" маховик інфляції й знецінювати національні грошові одиниці [9, с.2].

Виділяють два типи депозитної політики на макрорівні. Перший

представляє консервативна політика або політика сильного державного регулювання депозитних установ. Вона здійснюється за сильної інфляції, або стагфляції, коли зростання рівня сукупних цін супроводжується значним спадом обсягів сукупного виробництва. Основна її мета - посилення депозитної дисципліни та обмеження грошово-кредитних установ, які мають право відкривати поточні безстрокові рахунки (чекові вклади).

Другий тип депозитної політики — ліберальна депозитна політика, що передбачає послаблення депозитної дисципліни та значне збільшення грошово-кредитних установ, які мають право відкривати поточні безстрокові рахунки (чекові вклади). Здійснюється з тим, щоб збільшити кількість депозитних кредитних грошей у національній економічній системі, таким чином стимулювати підвищення економічної активності й вихід економіки з фази кризи. Ліберальна політика особливо ефективна за незначного рівня інфляції. За високого рівня інфляції вона недоцільна, оскільки "розкручує" маховик інфляції [10, с.43].

Окремою складовою депозитної політики, що впливає на поведінку суб'єктів грошово-кредитного ринку, є депозитна політика комерційних банків. Кожен комерційний банк, як суб'єкт депозитного ринку намагається реалізувати свої інтереси за умови врахування впливу депозитної політики центрального банку та базуючись на конкретних умовах функціонування депозитного ринку. Депозитна політика комерційного банку спрямована на оптимізацію витрат по залученню коштів на депозитному ринку за умови їх ефективного використання. Такий механізм реалізації інтересів всіх суб'єктів депозитного ринку формує ціну на депозитні кошти. Безпосередній вплив на процентні витрати мають середні залишки по оплачуваних депозитах, середня процентна ставка по них. На середню процентну ставку по депозитах впливають наступні чинники:

- 1) ринковий рівень процентної ставки по депозитах, який залежить від кон'юнктури грошового ринку;
- 2) структура депозитної бази, управління якою має важливе значення для регулювання прибутковості та зниження очікуваних витрат.

Так, зростання частки дорогих депозитних інструментів, призводить до зростання процентних витрат, з іншого боку, висока питома вага низькооплачуваних ресурсів сприяє підвищенню рентабельності, але призводить до зниження рівня ліквідності балансу банку. Для комерційного банку найбільш привабливими є строкові депозити, що є найбільш стабільною частиною

залучених ресурсів, вони дозволяють здійснювати кредитування на більш тривалі строки і відповідно під більш високий процент. Рекомендований їх рівень у ресурсній базі – не менше 50% [6, с.15].

Зростання кредитування економіки та населення свідчать про послідовну активізацію ролі банківської системи у соціально-економічному розвитку країни. У той же час не вдалося забезпечити суттєвого зниження вартості кредитів: вона залишається високою, що обмежує фінансові можливості переходу до інноваційної моделі зростання національної економіки.

При дослідженні методів управління залученими ресурсами необхідно зауважити, що у практиці українських банків перевага надається ціновим методам, що визначає самостійність при встановленні ціни по депозитах комерційними банками. Хоча зростання конкуренції змушує комерційні банки йти на затрати для реалізації маркетингової політики і розширення спектру банківських послуг з метою залучення потенційних клієнтів.

На сьогодні обсяг готівки на руках у населення є досить значним, і ті комерційні банки, які зможуть запропонувати індивідуальним вкладникам більший комплекс високоякісних послуг, отримають у своє розпорядження значні суми додаткових ресурсів. Розвиток таких послуг вимагає від банківських установ нових підходів до встановлення форм депозитних рахунків, впровадження нової техніки та технології ведення банківських операцій із застосуванням різноманітних засобів (чекових книжок, кредитних карток та ін.). Це дозволило б повніше задовольнити потреби клієнтів банку у різноманітних послугах, поліпшити якість обслуговування, підвищити зацікавленість фізичних осіб у розміщенні своїх коштів на поточних рахунках в банку і таким чином залучити нових вкладників.

Як перспективний напрям удосконалення депозитних операцій можна запропонувати розширення кола депозитних рахунків клієнтів з різноманітним режимом функціонування, що надаватиме вкладникам банку додаткові можливості по використанню своїх коштів із прийнятним рівнем доходів [10, с.42].

У відносинах комерційних банків з різними групами клієнтів, як з фізичними особами, так і з юридичним, доцільно було б використовувати депозитні рахунки, що мають змішаний режим функціонування. Корисним щодо цього є досвід зарубіжних комерційних банків у застосуванні NOW рахунків. З одного боку, кошти, що зберігаються на таких рахунках, можуть

використовуватися для здійснення платежів, а з іншого - вони є своєрідними фінансовими інвестиціями, що приносять їх власникам певні доходи.

З метою оптимізації депозитного портфеля та для забезпечення більшого надходження коштів на строкові та ощадні депозити можна рекомендувати спрощення режиму функціонування відповідних рахунків, тобто порядку зарахування коштів на вклади, видачі готівки та перерахування з депозитних рахунків. Слід більш широко застосовувати строкові вклади з додатковими внесками, а також скоротити обмеження на здійснення розрахунків із використанням коштів, що містяться на ощадних та строкових депозитах. У перспективі чітке розмежування різних видів депозитів - до запитання, строкових, ощадних, - буде поступово зникати, що підтверджується досвідом комерційних банків розвинених країн, де все більше розширюється сфера застосування змішаних типів рахунків.

Ефективним методом додаткового залучення комерційними банками коштів на депозити може стати застосування комплексного обслуговування клієнтури. Крім традиційного кредитно-розрахункового та касового обслуговування, комерційні банки надаватимуть своїм клієнтам низку додаткових послуг. Постійне розширення діапазону послуг, зниження їх вартості, покращення якості кредитно-розрахункового та касового обслуговування, надання різноманітних консультацій сприятимуть збільшенню обсягів кредитних ресурсів банку, забезпечуючи йому належний рівень прибутковості при здійсненні активних операцій [10, с.44].

Висновки. Проведене дослідження дало змогу детально вивчити та обґрунтувати сутність та особливості депозитної політики комерційних банків в Україні. Аналіз даних проблем дозволив сформулювати наступні висновки:

Банківська система України знаходиться на етапі якісного зростання, що визначається загостренням конкуренції і посиленням вимог до діяльності банківських інститутів, що визначає необхідність розробки ефективної депозитної політики з метою залучення потенційних клієнтів. Відкриття депозитних вкладів на сьогодні є першим етапом співпраці банку і клієнта; встановлення взаємовідносин через відкриття депозитного рахунку дозволяє зацікавити клієнта в отриманні подальших послуг комерційного банку і сформувати механізм різнопланової співпраці “клієнт-банк”, який характеризується високим ступенем довіри, мінімізацією ризику та

зацікавленістю сторін в ефективній діяльності кожного із суб'єктів.

Низький рівень власного капіталу українських комерційних банків посилює значення залучених через депозитні рахунки коштів при формуванні ресурсної бази банківських інститутів, та визначає необхідність реалізації ефективної депозитної політики в системі банківського менеджменту. Депозитна політика повинна бути взаємопов'язаною із кредитною політикою і забезпечувати реалізацію останньої. Саме такий підхід на сьогодні може забезпечувати ліквідність, фінансову стійкість і одночасно прибутковість комерційного банку.

Зростання конкуренції на депозитному ринку за умови одночасного зниження відсоткової ставки визначає необхідність для банківських інститутів запровадження якісно нових депозитних інструментів, використання яких забезпечує клієнтам банку можливість їх реалізації як фінансових активів при здійсненні кредитних операцій. У подальшому це стане передумовою для використання депозитних інструментів на фондовому ринку.

Список літератури

1. Постанова НБУ „Про додаткові заходи щодо діяльності банків” № 319 від 11.10.2008 р.
2. Постанова НБУ „Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України ” № 639 від 31.10.2008р.
3. Антонюк В.В. Фінансова криза може коштувати Україні 50 млрд. дол. Економічна правда , 29 жовтня 2008 р.
4. Дмитриева Е.А. Депозитные операции в системе услуг коммерческого банка: проблемы их эффективности // Банківська справа. - 2005. - № 2
5. Дмитрієва О.А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку // Фінанси України. – 2008. - № 5.
6. Дмитрієва О.А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку // Фінанси України. – 2007. - № 5.
7. Мельникова І. Маркетингові аспекти формування депозитної бази комерційного банку // Банківська справа. - 2006. - № 3
8. Міщенко, В.І. Банківські операції [Текст]: підручник. / В.І. Міщенко, Н.Г.Слав`янська.– К.: Знання, 2006.– 727 с.– ISBN 966-8533-05-4.
9. Неізнана О.В. Операції комерційних банків по залученню коштів:

